

*Др Драгица Живојиновић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

УДК: 614.253.84

DOI: 10.46793/UVP21.553Z

ПРОФЕСИОНАЛНА ТАЈНА ЛЕКАРА*

Резиме

Обављање медицинске делатности одувек је укључивало дужност чувања лекарске тајне. То је разумљиво, јер се поштовањем ове обавезе штити не само приватност пацијента, већ и обезбеђује успешно лечење које без односа поверења између лекара и пацијента не би било могуће. У изучавању професионалне тајне лекара аутор се у раду најпре осврће на њене корене и развој, да би потом дефинисао правне и етичке оквире дужности њеног чувања у српском праву. Срж овог рада је утврђивање шта се подразумева под професионалном тајном лекара, који подаци о пацијенту су обухваћени обавезом чувања лекарске тајне и која лица су дужна да чувају професионалну тајну. У закључку аутор констатује да је увођење софистицираних технологија и подела рада у медицини омогућила доступност медицинских података о пацијенту већем броју лица, што је резултирало еволуцијом и релативизацијом обавезе чувања лекарске тајне и у знатној мери угрозило приватну сферу пацијента.

Кључне речи: *лекарска тајна, дужност чувања професионалне тајне, права пацијената, право на приватност, поверљивост медицинских података.*

1. Увод

Обавеза чувања професионалне тајне лекара проистекла је, а и данас се темељи, на природи медицинске делатности која подразумева постојање међусобног поверења лекара и пацијента. Да би пацијент потпуно отворено и без задршке саопштио лекару неке личне, приватне податке поводом узимања анамнезе, објективног прегледа и осталих испитивања и лечења, упознао га са својим тегобама које могу бити и физичке и психичке, али и емоционалне

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2021. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

природе, нужно је постојање поверења не само у стручност, него и морални интегритет лекара. Разоткривши своју интиму лекару, који је по правилу незнанац, али и стручњак који може помоћи, пацијент губи контролу над садржајима из свог живота које је до тада скривао. Отуда он мора да буде сигуран да ће подаци о њему, о ономе што је лекару саопштио или оно што је лекар могао утврдити, бити чувани као тајна. Чувањем професионалне тајне лекар поштује приватност и углед болесника, његово достојанство, и изграђује свој лични ауторитет кроз поверење које му болесник исказује у току лечења.

Атмосфера поверења, опет, неопходна је за рад лекара јер он своју професионалну делатност не може обављати квалитетно и успешно, ако од пацијента не добије информације које су му неопходне за успостављање дијагнозе и одређивање терапије. Она је такође значајна и за остварење општих интереса јер утиче на функционисање здравства у целини.¹

Полазећи од вишеструког значаја обавезе чувања професионалне тајне лекара, циљ овог рада је да се након кратког освртања на њене корене и историјски развој и упознавања са нормативним оквиром којим је она дефинисана у српском праву, теоријски расветли појам лекарске тајне и утврди који подаци из приватне сфере пацијента се сматрају тајном. Најзад, а посебно имајући у виду да увођење науке и софистицираних технологија у медицину, компјутерско похрањивање и обрада медицинских података у многоне надмашују индивидуални однос између лекара и пацијента заснован на поштовању права пацијента на приватност и поверљивост, наша пажња у раду ће бити усмерена и на утврђивање на која лица се у актуелном времену претеже обавеза чувања професионалне тајне лекара.

2. Настанак и развој обавезе чувања професионалне тајне лекара

Сматра се да је концепт лекарске тајне стар неколико хиљада година, а да се његови корени могу назрети још у Хамурабијевом законику и касније, у Хипократовој заклетви која сеже из 5. века пре нове ере.² Хипократ је поставио темеље модерне медицине и медицинске етике, одвојио медицину од религије и увео научни приступ у проматрању човековог тела и отклањању болести. Под утицајем питагоријског рационализма међу првима је раздвојио узроке болести од сујеверја, приписујући их лошој исхрани и нездравом окружењу, а не божанској казни.³ Обавезу чувања тајне сматрао је светом дужношћу лекара, па о њој говори у својој ”Заклетви” коју су приликом

¹ Радишић, Ј., *Медицинско право*, Београд, 2008, стр. 156.

² Јовановић, Љ., *Лекарска тајна – кривичноправна разматрања*, Београд 1959, стр. 5-12.

³ Kantarijan, H., Steensma, D., *Relevance of the Hippocratic Oat in the 21st Century*, The ASCO Post 2014, интернет презентација на адреси: <https://ascopost.com/issues/october-15-2014/relevance-of-the-hippocratic-oath-in-the-21st-century/>, приступ 03.04.2021.

ступана на дужност полагали сви лекари који су припадали Хипократовом друштву Асклепиада.⁴ ”Све што у свом послу будем сазнао или видео, уколико се не буде смело јавно знати, прећутаћу и задржаћу као тајну”.⁵ Као што се може видети, овде се лекарска тајна одређује врло широко и обухвата све оно што би лекар дознао и запазио у кући болесника, било у току лечења или независно од тога. Она, међутим, није била одређена као апсолутна, будући да се односила само на податке који се не би смели јавно знати, дакле оне који би могли нанети неку моралну или материјалну штету пацијенту, или повредити његов углед и слично.

Све до 18. века, чување лекарске тајне сматрано је моралном дужношћу лекара, па је упркос великом значају њеног постојања, недостатак био у одсуству могућности примене санкције против онога ко ову дужност прекрши. Преобраћање ове моралне у законску обавезу први пут је забележено у Пруском општем земаљском праву из 1794. године према коме су се новчаном казном од пет до десет талира имали казнити лекари, хирурзи и бабице ако открију породичне тајне или друге несреће својих пацијената, а није реч о припремању кривичних дела.⁶

Током 19. века и кривичним законима почиње да се санкционише кршење дужности чувања професионалне тајне. Тако је 1810. године Наполеоновим Кривичним закоником инкриминисано откривање медицинске тајне. Овај кривични законик имао је велики утицај на развој кривичног законодавства у другим земљама континенталне Европе, које су из њега преузеле одредбу која се односи на професионалну тајну и уградиле је у своја национална законодавства. На пример, у параграфу 300 Кривичног законика Немачке из 1872. године било је предвиђено да ће се поред припадника правничке професије (адвоката и нотара), лекари, хирурзи, бабице, фармацеути и њихови помоћници због кршења приватних тајни које су им поверене на основу положаја, статуса или професије, казнити новчаном казном до 500 талера или затвором до 3 месеца. Покретање кривичне истраге вршило се само на

⁴ Са друге стране, поједини аутори заступају гледиште да лекарска тајна своје извориште има у професионалној тајни развијеној у оквиру других занимања. Према овом становишту, савремена професионална тајна, па тако и она на коју су обавезани лекари, сеже из римског права, из одбијања адвоката да сведоче против својих клијената, јер су били у обавези да оно што им је клијент поверио чувају као тајну. У прилог овоме наводи се и да је у римском праву одбијано нуђење сведочења адвоката у корист клијента, због могућности лажног сведочења. Видети, Shuman, W D., *The Origins of the Physician-Patient Privilege and Professional Secret*, SMU Law Review, vol. 39, no. 2/1985, p. 667.

⁵ Наведено према Радишић, Ј., *Дужност чувања медицинске тајне*, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 50, бр. 3-4/2002, стр. 325.

⁶ Грозданћ, В., Шкорнић, М., Ритоса, Д., *Лечничка тајна у функције заштите приватности особа с душевним сметњама*, *Зборник Правног факултета у Загребу*, бр 64/2014, стр. 839.

захтев.⁷ Увођење кривичне кажњивости због откривања лекарске тајне из Наполеоновог Кривичног законика следе и италијански Кривични законик из 1839. године, белгијски Кривични законик из 1867. године⁸, а тако је остало све до данашњих дана.

Обавеза чувања лекарске тајне из Хипократове заклетве преточена је у Женевску декларацију¹⁰ усвојену од стране Светске медицинске асоцијације (WMA) где гласи: "Поштоваћу тајне које су ми поверене, чак и након смрти пацијента."¹¹ Она је и саставни део Међународног кодекса медицинске етике где се као једна од дужности лекара према пацијенту убраја његова обавеза поштовања пацијентовог права на поверљивост.¹²

3. Обавеза чувања професионалне тајне лекара у српском праву

Дужност чувања лекарске тајне у српском праву предвиђена је већим бројем правних аката. Она проистиче из уставом загарантованог права на људско достојанство и приватност.¹³ И у актима међународног и наднационалног карактера које је Србија ратификовала јемчи се право на приватност, па како су они сходно чл. 194 ст. 4 Устава Србије саставни део унутрашњег правног поретка, и они представљају темељ обавезе чувања професионалне тајне лекара. То је учињено чл. 12 Универзалне декларације о људским правима,¹⁴ чл. 17 Међународног пакта о грађанским и политичким

⁷ Наведено према, Hostiuc, O., Octavian, B., *Crystallization of the concept of the medical secret in 19th century France*, ЈАНР, vol 6/2, no. 12/2915, p. 333.

⁸ Исто.

⁹ Видети на пример, параграф 122 Кривичног законика Аустрије. Интернет презентација: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/paragraf/122>, приступ 14.04.2021.

¹⁰ Овим документом Хипократова заклетва је у извесној мери прерађена, прилагођена садашњости и сматра се савременом лекарском заклетвом. Детаљније о њеној садржини видети, Јовић, М., и остали, *Лекари између етике и закона*, Тимочки медицински гласник, вол. 31, бр. 1/2007, стр. 54.

¹¹ World Medical Association, Declaration of Geneva, интернет презентација на адреси: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-geneva/>, приступ 08.04.2021.

¹² World Medical Association, *The WMA Code of Medical Ethics*, General Assembly of the World Medical Association, London, England, October 1949; Sidney, Australia, 1968, Venice, Italy, 1983, Pilanesberg, South Africa, October 2006.

¹³ Видети чл. 23 и 42 Устава РС, Службени гласник РС, бр. 98/2006.

¹⁴ General Assembly of the United Nations, *Universal Declaration of Human Rights*, Paris 1948.

правима,¹⁵ чл. 8 Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода,¹⁶ чл. 10 Европске Конвенције о људским правима и биомедицини.¹⁷

Према чл. 141 Кривичног законика Србије кривично дело неовлашћеног откривање тајне постоји ако адвокат, лекар или друго лице неовлашћено открије тајну коју је сазнало у вршењу свог позива.¹⁸ Законик о кривичном поступку Србије од дужности сведочења ослобађа ”лице које би својим исказом повредило дужност чувања професионалне тајне (верски исповедник, адвокат, лекар, бабица и др.), осим ако је ослобођен те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију је корист установљено чување тајне.“¹⁹ Поред овога, а сходно Закону о парничном поступку лекар може ускратити сведочење о чињеницама које је дужан да чува као тајну.²⁰

Недавно усвојеним Законом о заштити података о личности донетим у циљу обезбеђења заштите основних права и слобода физичких лица, а посебно њиховог права на заштиту података о личности,²¹ објект заштите су и подаци о здрављу под којим се подразумевају ”подаци о физичком или менталном здрављу физичког лица, укључујући и оне о пружању здравствених услуга, којим се откривају информације о његовом здравственом стању”.²²

У прописима који се односе на здравље људи и права пацијената некада је ова обавеза била предвиђена Законом о здравственој заштити²³ (чл. 30 и чл. 37), а сада је предмет регулативе Закона о правима пацијената. У оквиру једног из корпуса пацијентових права, права на приватност и поверљивост, чл. 14. ст. 2 Закона о правима пацијената утврђује се забрана здравственом раднику односно здравственом сараднику саопштавања другим лицима свих личних информација о пацијенту које му је он поверио - оних које се односе на стање његовог здравља, потенцијалне дијагностичке и терапијске процедуре, као и обавеза на заштиту пацијентове приватности током спровођења

¹⁵ General Assembly of the United Nations, *International Covenant on Civil and Political Rights*, New York 1966.

¹⁶ Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, интернет презентација: https://www.right2info.org/resources/publications/instruments-and-standards/coe_echr_eng, приступ 19.04.2021.

¹⁷ Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine*, Oviedo 1997.

¹⁸ Кривични законик Сл. гласник РС, бр. 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19.

¹⁹ Видети чл. 93 ст. 1 тачка 1 Законика о кривичном поступку, Службени гласник РС бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19 и 27/2021 – одлука УС.

²⁰ Видети чл. 247 и 248 Закона о парничном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 - одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

²¹ Видети чл. 2 Закона о заштити података о личности, Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²² Чл. 4 ст. 1 тач. 16 Закона о заштити података о личности

²³ Закон о здравственој заштити, Сл. гласник РС, бр. 25/2019.

дијагностичких испитивања и лечења у целини. Поред ове опште норме о обавези заштите приватности пацијената садржане у Закону о правима пацијената, ова дужност предвиђена је бројим *lex specialis* прописима из домена заштите здравља и пружања здравствени услуга. То је учињено Законом о биомедицински потпомогнутој оплодњи где се предвиђа да су објект заштите сви подаци о лицима која се подвргавају поступку биомедицински потпомогнуте оплодње, даваоцима репродуктивних ћелија и медицинској документацији у вези са поступком биомедицински потпомогнуте оплодње,²⁴ Законом о пресађивању људских органа,²⁵ Законом о поступку прекида трудноће у здравственим установама,²⁶ Законом о заштити лица са менталним сметњама²⁷ итд.

Најзад, сталешким правом лекара као обликом саморегулативе здравственог кадра²⁸ који улази у домен тзв. аутономног права,²⁹ предвиђена је обавеза чувања професионалне тајне лекара.³⁰

Заштита лекарске тајне овим је обезбеђена преко норми кривичног, грађанског и сталешког права, што је чини свеобухватном и комплетном. То значи да откривање лекарске тајне за последицу може имати изрицање кривичне казне, утврђивање обавезе надокнаде проузроковане штете и дисциплинску одговорност пред сталешким судом за лекаре.

4. Појам професионалне тајне лекара

Под тајном уопште подразумева се податак који је познат или сме бити познат само извесном кругу лица, а да при томе постоје одређене друштвене (правне, моралне, етичке) норме које садрже забрану изношења таквих података изван тог круга особа.³¹ Тајна је такође податак које је неко лице

²⁴ Чл. 11 Закона о биомедицински помогнутој оплодњи Службени гласник РС; бр. 40/2017 и 113/2017 – др. закон.

²⁵ Видети чл. 34 - 37 Закона о пресађивању људских органа, Службени гласник РС; бр. 57/2018.

²⁶ Чл. 12 ст. 2 Закона о поступку прекида трудноће у здравственим установама, Службени гласник РС; бр. 16/95 и 101/2005 – др. закон.

²⁷ Чл. 39 Закона о заштити лица са менталним сметњама, Сл. гласник РС, бр. 45/2013.

²⁸ Више о прописима који се тичу стручног рада лекара видети: Мујовић, Х., *Права лекара, саморегулатива и европске препоруке за лекаре*, Правни живот, бр. 9/2019, стр. 249-263.

²⁹ О појму и врстама аутономног права више, Вукадиновић, Г., *Врсте аутономног права и схватања правног плурализма*, Зборник радова Праног факултета у Новом Саду, бр. 4/2012, стр. 45-54.

³⁰ Чл. 19 ст. 1 Кодекса професионалне етике Лекарске коморе Србије, Службени гласник РС, бр. 12/2007.

³¹ Забел, Б, *Пословна тајна*, Београд 1970, стр. 11.

дознало у вршењу свог позива³² или које му је неко лице у поверењу саопштило, а који не може бити изнет у јавности без штете по интересе појединца или заједнице.

У начелу, све тајне можемо разврстати на јавне и приватне. У јавне тајне спадају информације, подаци које су према унапред предвиђеним условима дужни чувати органи јавне власти – државни органи, органи територијалне аутономије, органи јединица локалне самоуправе, организације којима је поверено вршење јавних овлашћења, као и правна лица која оснива државни орган и која се у целини или претежном делу финансирају из буџета, а која поступају са тајним подацима, односно која их стварају, прибављају, чувају, користе, размењују или на други начин обрађују.³³ У јавне тајне спадају државна, војна, службена, пословна тајна.

Приватне тајне су пак подаци које је једна особа саопштила другој на темељу личног поверења и постојања блискости, које се опет деле на личне и професионалне тајне.³⁴

Лекарска тајна спада у професионалне тајне, као подврсту приватних тајни и везана је за обављање лекарског позива. Поред лекарске тајне у професионалне тајне спадају подаци који се односе на личне или породичне прилике појединаца (странака, клијената, пацијената), које припадници одређених професија (адвокати, браниоци, свештеници, бабице, психолози, социјални радници, фармацеути и припадници других професија) сазнају у обављању свог позива.

Поводом обављања лекарског позива, лекару могу бити поверене или он сам може открити и утврдити извесне чињенице о пацијенту које нису општепознате а које пацијент не жели да другима буду саопштене. Будући да се у домаћој нормативи која се односи на ову тематику не одређује другачије, за појам лекарске тајне и дужност њеног чувања, небитно је да ли је до сазнања извесних чињеница из домена приватне сфере пацијента лекар дошао тако што му их је поверио пацијент лично или је то учинило неко треће лице које је блиско пацијенту (супружник, партнер), које о њему брине (родитељ, старалац, хранилац) или је на било који начин са њим повезано (послодавац). Овако становиште је веома значајно у контексту заштите права на приватност и достојанство сваког пацијента, па и оног ко је малолетан или пунолетан али са менталним или интелектуалним инвалидитетом и слично, ко није у стању да сам, лично, током на пример, лекарског прегледа пренесе лекару здравствене

³² Јелачић, О., *Љечничка тајна у нашем законодавству*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту 1973, год. X, стр. 14.

³³ О овоме више видети, Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр. 10/2009.

³⁴ Више о врстама тајни и њиховом појмовном одређењу видети, Перан, Б., Горета, М. Вукошић, К., *Појам и врсте тајни*, Зборник радова Велеучилишта у Шибенику, бр. 3-4/2015, стр. 127-135.

тегобе и можда искаже жељу да неке информације са којима га је упознао остану тајна.

Неважно је, такође, на који начин су ти подаци саопштени лекару – усмено, писмено, показивањем фотографија, аудио или видео снимака, знаковним језиком, омогућавањем увида у одређену приватну преписку или документацију итд. Небитно је где су ти подаци саопштени лекару, односно да ли је то учињено у ординацији, на улици, приликом кућне посете лекара пацијенту, на неком званичном скупу и слично; као и којим поводом су му саопштени – да ли поводом примене конкретне медицинске мере, контролног прегледа, приватног разговора. Најзад, ирелевантно је да ли лекар лечи пацијента случајно (жртву саобраћајне незгоде), добровољно или принудно (пружа хитну лекарску помоћ лицу неспособном за расуђивање које је свој живот довело у опасност из самоубилачке намере, не узимајући у обзир његову вољу, нити пасиван или активан отпор). Међутим, оно што је битно, што је иманентно за појам лекарске тајне је да су ти подаци упућени лекару управо због његовог лекарског позива, односно да се саопштавање извесних информација из приватне сфере пацијента налази у директној вези са лекаревим професионалним радом.

У стручној литератури се у контексту ове теме осврће на интересантно питање да ли постоји дужност чувања лекарске тајне и у случају када лекар сазна за тајну независно од свог занимања или на правно недопуштен начин (читањем затвореног писма упућеног пацијенту)? Сматра се да у овом случају он нема ту обавезу, али да она може настати уколико доцније буде лечио лице о чијој се тајни ради.³⁵ И нама се ово становиште чини потпуно оправданим из разлога што дужност чувања лекарке тајне проистиче из професионалног односа између лекара и пацијента који укључује неминовност и потребу поштовања пацијентовог поверења. У противном, њене границе би биле несазнатљиве.

5. Предмет обавезе чувања професионалне тајне лекара

Једно од кључних питања лекарске тајне је, на које податке из домена приватне сфере пацијента се односи дужност њеног чувања? Предмет ове обавезе је у српским прописима различито одређен. Некима од њих, попут Кривичног законика, Закона о кривичном поступку, Закона о парничном поступку се говори кривичном делу неовлашћеног откривања професионалне тајне, односно, у контексту ове расправе, о ослобађању од обавезе сведочења о информацијама које представљају лекарску тајну, али не и о томе који подаци о

³⁵ Радишић, Ј., *Дужност...*, стр. 329.

пацијенту су обухваћени појмом тајне;³⁶ што је разумљиво имајући у виду предмет њихове регулативе. Другачије је у Закону о заштити података о личности којим се, како смо напред видели, ти подаци односе искључиво на здравствене информације о пацијенту, о стању његовог физичког и психичког здравља, о пруженим здравственим услугама, али не и на остале податке који би лекару, здравственом раднику или сараднику могли бити саопштени или у чији посед они могу доћи сопственим откривањем или утврђивањем.

Законом о правима пацијената се још шире одређује предмет лекарске тајне утврђивањем да су то све личне информације које је пацијент саопштио лекару, односно надлежном здравственом раднику или здравственом сараднику, укључујући и оне које се односе на његово здравствено стање. Прописивањем надаље забране саопштавања другим лицима личних информација о пацијенту,³⁷ дакле и оних које не морају бити медицински значајне, створени су нормативни услови за обезбеђење високог нивоа заштите права на приватност и поверљивост пацијента у домену пружања здравствених услуга. Овакву оријентацију следи и Кодекс професионалне етике Лекарске коморе Србије утврђивањем да у ”професионалану тајну спадају сва сазнања лекара и здравственог особља о пацијенту и о његовим личним, породичним и социјалним приликама, као и све информације у вези са утврђивањем, лечењем и праћењем болести”.³⁸

Ипак, да би право пацијента на приватност и поверљивост било адекватно заштићено и тако спречена могућност проузроковања материјалне и нематеријалне штете, а, са друге стране, обавеза чувања лекарске тајне имала етички и правно разумљиве оквире, неопходно је утврдити услове које је потребно испунити да би се нека информација о пацијенту сматрала тајном. Овим се лекарска тајна ослобађа од оптерећења баналностима попут, да пацијенткиња носи стезник како би изгледала виткије или је имала поцепане чарапе, да је пацијент задобио прелом ноге тако што је упао у отворену шахту на улици, да је у кући пацијента неуредно и слично.

У литератури је општеприхваћено становиште, са којим се слажемо, да је услов да би се нека информација из приватне сфере пацијента сматрала тајном, да постоји пацијентов разуман интерес, достојан заштите, да се ти подаци држе у тајности.³⁹ Овај услов је испуњен ако би обелодањивање таквог податка могло шкодити пацијенту у било ком смислу или му угрозити психички интегритет. Постојање пацијентове користи од чувања тајне не треба

³⁶ Видети чл. 141 Кривичног законика Србије, чл. 93 ст. 1 тач. 1 Законика о кривичном поступку и чл. 247 и 248 Закона о парничном поступку

³⁷ Чл. 14 ст. 2 Закона о правима пацијената

³⁸ Видети чл. 19 ст. 2 Кодекса професионалне етике Лекарске коморе Србије

³⁹ Радишић, Ј., *Мед...*, стр. 157; Клајн Тагић, В., *Професионална тајна здравствених радника и разлози за њено откривање*, Страни правни живот, год. 58, бр. 3/2014, стр. 229; Denić, D., *Medical Secret as a Basis of Medical Confidence in Relation Doctor –Patient - a Veiw to Healthcare System of the Republic of Serbia*, JAHR, vol. 9/2, no. 18/2018, p. 210.

процењивати према објективним критеријумима, тј. како би се неко други или замисљен просечан појединац, на пацијентовом месту односио према тим информацијама. Ова корист се мора процењивати према субјективним мерилима, у односу на конкретно лице на које се подаци односе – оно мора само желети да они остану недоступни другим лицима.⁴⁰

Адекватна заштита пацијентовог поверења и његове приватности у контексту пружања медицинских услуга значи да лекар мора и треба поћи од претпоставке да пацијент жели да подаци који га се тичу или које је лекар могао утврдити или открити, остану тајна. Другим речима, да би нека информација или чињеница имала карактер тајне, није потребно да пацијент непосредно и изричито нагласи лекару да је она поверљиве природе и да не жели да други за њу знају. Овако што недвосмислено произилази из Кодекса професионалне етике Лекарске коморе Србије којим се утврђује да је лекар дужан да чува професионалну тајну и да је право пацијента да очекује да ће његов лекар поштовати поверљивост свих информација личне и медицинске природе.⁴¹ Са друге стране, пацијент свог лекара може ослободити дужности чувања тајне тако што ће му саопштити да нема потребе да неке податке држи у тајности или када се тако што са сигурношћу може закључити на основу пацијентових поступака.

У вези са обавезом чувања лекарске тајне, поставља се и питање, ко се сматра другим лицима којима лекар не сме пренети, односно са ким не сме поделити личне и медицинске информације о пацијенту? Преглед пацијента, предузимање медицинских мера, лечење у стационарној здравственој установи, у пракси неретко укључује присуство већег броја медицинских радника, па је важно утврдити да ли се ова дужност на њих односи или не. Мишљења смо да је по овом питању Закон о правима пацијената потпуно јасан и да је његова регулатива на месту. Њиме се у циљу заштите приватности и поверљивости недвосмислено утврђује да прегледу пацијента и примени медицинске интервенције могу присуствовати само они здравствени радници и сарадници који непосредно учествују у тим медицинским захватима.⁴² Пацијент може да одбије чак и присуство ученика и студената здравствене струке у циљу обављања практичне наставе или здравствених радника и сарадника у току обављања приправничког стажа или стручног усавршавања; као и да изричито захтева да његовом прегледу осим надлежног лекара не присуствују други здравствени радници или сарадници (чл. 14 ст. 4 и 6 Закона о правима пацијената).

⁴⁰ Радишић, Ј., *Дужност ...*, стр. 327.

⁴¹ Чл. 19 ст. 1 и 5 Кодекса професионалне етике Лекарске коморе Србије

⁴² Чл. 14 ст. 3 и ст. 6 Закона о правима пацијената

Под другим лицем у разматраном контексту се подразумева свака особа изван односа лекар – пацијент, па и чланови пацијентове породице,⁴³ његови сродници и пријатељи. Изузетак од овог правила постоји када је реч о малолетном пацијенту или пунолетном пацијенту лишеном пословне способности, када је за пристанак на примену предложене медицинске мере потребна сагласност другог лица – пацијентовог законског заступника (родитеља, стараоца).⁴⁴ Да би пристанак овог лица био пуноважан, неопходно је да их надлежни здравствени радник претходно упозна са свим чињеницама повезаним са пацијентовим стањем здравља - дијагнозом и прогнозом болести, медицинском мером чије се предузимање предлаже, алтернативним методама лечења, ризицима и користима од примене предложене медицинске мере⁴⁵ итд, па је изузетак у овом случају нужан. У овој ситуацији над обавезом поштовања пацијентовог права на приватност и поверљивост претеже дужност заштите његовог живота и здравља, у чему се налази оправдање за увођење изузетка од дужности чувања лекарске тајне. Исто важи у случају када се над пацијентом који је без свести или из других разлога није у стању да саопшти свој пристанак, хитна медицинска мера предузима без његовог пристанка, на основу конзилијарног налаза, о чему се обавештавају чланови пацијентове породице.⁴⁶

На основу напред изнетог може се закључити да дужност чувања лекарске тајне није апсолутна. Пацијент, односно његов законски заступник може ослободити лекара ове обавезе; право пацијента на приватност и поверљивост може бити потиснуто јачим правом или вреднијим интересом, његовим или неког трећег; и, најзад, сходно законским решењима, суд може донети одлуку којом лекара ослобађа дужности чувања професионалне тајне.⁴⁷

6. Круг лица обавезних да чувају професионалну тајну

У ранијој медицинској пракси доминирало је гледиште да је лекарска тајна јединствена, односно да постоји само у односу између лекара и пацијента, у складу са концептом тзв. индивидуалне медицине. Данас је, међутим,

⁴³ Чланом 19 ст. 4 Кодекса професионалне етике Лекарске коморе Србије одређује се да се под другим лицима којима личне и здравствене информације о пацијенту не смеју бити саопштене подразумевају и чланови пацијентове породице, чак и после његове смрти, ако је он тако што од лекара захтевао, осим у случају када би то могло да угрози живот и здравље других људи.

⁴⁴ Чл. 19. ст. 1 Закона о правима пацијената

⁴⁵ Више о садржини информација са којима треба упознати пацијента, односно лице које због пацијентове неспособности за пристанак треба да да пристанак на примену медицинске мере, видети чл. 11 ст. 2 Закона о правима пацијената

⁴⁶ Чл. 18 ст. 1 и 2 Закона о правима пацијената

⁴⁷ Чл. 22 ст. 1 Закона о правима пацијената

увођењем у медицину савремене и софистициране технологије без које би она била знатно неефикаснија, формирано становиште о тзв. подељеној тајни.⁴⁸

Примена науке и технологије у медицини неспорно води њеном напретку, али у контексту заштите права пацијента на приватност, чији пандан је лекарева дужност чувања професионалне тајне, она широм отвара могућност откривања личних и медицинских информација о пацијенту и другим лицима, па и независно од воље и знања лекара. На овај начин, тајна која је поверена лекару може бити доступна или бити пренесена другим здравственим радницима који учествују у лечењу, а често и другим особама запосленим у здравству. Промене у обављању здравствене делатности, увођење интегрисаног информационог здравственог система⁴⁹ и све већи број учесника у здравственој заштити и здравственом осигурању, наметнуо је потребу протезања обавезе чувања лекарске тајне на све друге здравствене раднике и здравствене сараднике, као и друга лица која у обављању својих дужности долазе у посед информација о здравственом стању пацијента. Отуда се у литератури с правом истиче да израз "лекарска тајна" није више потпуно одговарајући будући да навелико превазилази оквире личног односа између лекара и пацијента који је изворно заслужан за настанак и опстанак ове дужности.⁵⁰ Примереније би зато било користити израз "медицинска тајана" или "здравствена тајна" јер се њиме могу обухватити сви субјекти који долазе у контакт с пацијентима или на други начин долазе до података који представљају предмет професионалне тајне.

Према српском Закону о правима пацијената на поштовање права на приватност и поверљивост свих личних информација о пацијенту обавезан је сваки надлежан здравствени радник односно здравствени сарадник коме су те информације саопштене, и он је дужан да их чува као тајну (чл. 14 ст. 1 и 2). Кодексом професионалне етике Лекарске коморе Србије обавеза чувања лекарске тајне протеже се на сво здравствено особље, а изричито се наводи да се она односи и на податке садржане у информационом систему и персоналним рачунарима (чл. 19 ст. 2 Кодекса). Сходно овоме, под здравственим особљем односно здравственим радницима и здравственим сарадницима подразумевају се не само лекари, него и медицински техничари, немедицинско особље запослено у здравственим установама, запослени у приватној пракси, као и запослени у организацији обавезног здравственог осигурања, правном лицу које обавља послове добровољног здравственог осигурања код које је пацијент здравствено осигуран, а којима су ти подаци доступни ради остварења својих

⁴⁸ Чизмић, Ј., *Право пацијената на обавијештеност, с посебним освртом на заштиту тајности података о здравственом стању пацијента*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, вол. 29, бр. 1/2008, стр. 20.

⁴⁹ Видети чл. 55 Закона о здравственој заштити

⁵⁰ Чизмић, Ј., *нав. чланак*, стр. 20.

законом одређених надлежности.⁵¹ Дужност чувања тајне односи се такође на ученике и студенте здравствене струке, здравствене раднике у току обављања приправничког стажа и стручног усавршавања.⁵²

Дужност чувања лекарске тајне данас представља етичку и правну обавезу не само лекара, него и свих здравствених радника и сарадника. Ова обавеза не престаје са окончањем професионалне делатности, већ траје доживотно. Не престаје ни након смрти пацијента чија тајна је чувана.

7. Закључак

Чување лекарске тајне вековима уназад представља устаљен образац професионалног понашања лекара. Професионална тајна лекара се, како некада тако и данас, одређује веома широко, а предмет њене заштите су све информације о пацијенту (о његовим личним, породичним и социјалним приликама, као и оне које су у вези са утврђивањем, лечењем и праћењем болести) које су му поверене или које је он сам открио или утврдио везано за обављање лекарске професије, а које пацијент не жели да другима буду саопштене. Међутим, оно што карактерише савремени концепт лекарске тајне је да обавеза њеног чувања надилази индивидуални однос лекара и пацијента, и представља правну и етичку обавезу не само лекара него свих здравствених радника односно здравствених сарадника. Као последица учествовања у процесу лечења пацијента читавог низа особа (медицинских техничара, лабораната, фармацеута, студената медицине, па и немедицинског особља), концепт чувања лекарске тајне је, пратећи ову социјализацију медицине, и сам еволуирао, па се изразима ”медицинска тајна” или ”здравствена тајна” потпуније осликава његова суштина.

Осим што је дужност чувања професионалне тајне лекара еволуирала, њу у садашњости прати и знатна релативизација. Унапређење медицине, електронска обрада података и вођење електронске документације о пацијентима, њихово лечење у различитим медицинским установама, оправдано или неоправдано интересовање медија и јавности о здравственом стању појединих, по правилу, јавних личности, потраживање медицинских података о клијентима осигуравајућих кућа и банака, доступност здравствених података о грађанима организација обавезног и добровољног здравственог осигурања итд, чини озбиљну препреку обавези чувања професионалне тајне лекара и у знатној мери угрожава приватну сферу пацијента.

⁵¹ Видети чл. 33 ст. 2 и чл. 48 ст. 2 Закона о здравственом осигурању, Сл. гласник РС, бр. 3/2019.

⁵² Чл. 21 ст. 2 Закона о правима пацијената

*Dragica Živojinović, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

MEDICAL PROFESSIONAL SECRET

Summary

Performing medical services has always presumed the duty of professional secrecy. This is understanding since, by respecting this duty, healthworkers not only protect the patients' privacy, but also provide a successful treatment which could not be achieved without a doctor-patient confidential and trustworthy relationship. By researching the concept of medical professional secrecy, the author of this paper first reviews its origin and development, and then defines the legal and ethical framework of the duty of medical professional secrecy in Serbian legislation. The essential goal of this paper is to determine what is assumed under the concept of medical professional secrecy, what kind of information about the patients are regarded as confidential and who are the individuals that are bound by the duty of professional secrecy. In concluding remarks, the author argues that the introduction of sophisticated technologies and division of labor in medical field allowed a number of people to have access to patients' medical data, which has resulted in the evolution and relativization of the concept of medical professional secrecy and significant intrusion into the patient's personal life.

Key words: *doctor - patient privilege, duty of professional secrecy, patients' rights, the right to privacy, confidentiality of medical data.*

Литература

- Вукадиновић, Г., *Врсте аутономног права и схватања правног плурализма*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4/2012.
- Грозданћ, В., Шкорић, М., Ритоса, Д., *Љечничка тајна у функције заштите приватности особа с душевним сметњама*, Зборник Правног факултета у Загребу, бр. 64/2014.
- Denić, D., *Medical Secret as a Basis of Medical Confidence in Relation Doctor –Patient - a Veiv to Healthcare System of the Republic of Serbia*, ЈАНР, vol. 9/2, no. 18/2018.
- Забел, Б., *Пословна тајна*, Београд 1970.
- Јелачић, О., *Љечничка тајна у нашем законодавству*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту 1973, год. X, стр. 13-26.

- Јовановић, Јб., *Лекарска тајна – кривичноправна разматрања*, Београд 1959.
- Јовић, М., и остали, *Лекари између етике и закона*, Тимочки медицински гласник 2007, вол. 31, бр. 1, стр. 52-56.
- Кантаријан, Н., Steensma, D., *Relevance of the Hippocratic Oat in the 21st Century*, The ASCO Post 2014, интернет презентација на адреси: <https://ascopost.com/issues/october-15-2014/relevance-of-the-hippocratic-oath-in-the-21st-century/>, приступ 03.04.2021.
- Клајн Татић, В., *Професионална тајна здравствених радника и разлози за њено откривање*, Страни правни живот, год. 58, бр. 3/2014.
- Мујовић, Х., *Права лекара, саморегулатива и европске препоруке за лекаре*, Правни живот, бр. 9/2019.
- Перан, Б., Горета, М. Вукошић, К., *Појам и врсте тајни*, Зборник радова Велеучилишта у Шибенику, бр. 3-4/2015.
- Радишић, Ј., *Дужност чувања медицинске тајне*, Анали Правног факултета у Београд, вол. 50, бр. 3-4/2002, стр. 325-337.
- Радишић, Ј., *Медицинско право*, Београд, 2008.
- Shuman, W D., *The Origins of the Physician-Patient Privilege and Professional Secret*, SMU Law Review, vol 39, no. 2/1985.
- Hostiuc, O., Octavian, B., *Crystallization of the concept of the medical secret in 19th century France*, JАHR, vol 6/2, no. 12/2015.
- Чизмић, Ј., *Право пацијента на обавијештеност, с посебним освртом на заштиту тајности података о здравственом стању пацијента*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, вол. 29, бр. 1/2008.